

**CIRCUMSTANȚE AGRAVANTE ALE INFRAȚIUNII DE CONSTRÂNGERE A PERSOANEI
LA PRELEVAREA ORGANELOR SAU ȚESUTURILOR (alin.(2) art.158 CP RM):
PROBLEME DE INTERPRETARE ȘI RESPECTARE A PRINCIPIULUI
LEGALITĂȚII INCRIMINĂRII**

Adriana EȘANU

Catedra Drept Penal și Criminologie

The list of aggravating elements related to the offence of illegal organ and tissue removal includes a set of circumstances that benefit the offender in relation with the victim: the helplessness of the victim, its material dependence from the offender, any other form of dependence. Basically, through this scientific research we intended to determine the exact content of these circumstances and certain situations. Therefore, we debated some specific problems arising from the legality of procedures that require obeying the requests derived from the ECHR practice cases. The identified deficiencies found their proper solutions, namely through suggestions of law modification, which hopefully will be considered by the legislature.

În scopul diferențierii răspunderii penale pentru fapta de constrângere a persoanei la prelevarea organelor sau țesuturilor, legiuitorul a instituit la categoria variantelor agravate (alin.(2) art.158 CP RM) următoarele circumstanțe:

- aceeași acțiune săvârșită asupra unei persoane despre care cel vinovat știa cu certitudine că se află în stare de neputință;
- aceeași acțiune săvârșită asupra unei persoane despre care cel vinovat știa cu certitudine că se află în dependență materială sau altă dependență față de el.

Ab initio, atragem atenția legiuitorului asupra utilizării neadecvate a termenului „*vinovat*”. Or, nu putem să nu fim de acord cu acei autori [1], care susțin justificat că, în lipsa raporturilor procesual-penale la momentul comiterii infracțiunii, prin utilizarea termenului „*vinovat*”, termen cu conotații procesuale, se aduce atingere gravă principiului constituțional de prezumție a nevinovăției (consacrat de art.21 din Constituția Republicii Moldova), fapt care reclamă substituirea acestuia cu termenul „*făptuitor*”.

Necesitatea plasării acestor împrejurări la categoria variantelor agravate a fost condiționată, în primul rând, de situația benefică în care se află făptuitorul în raport cu victima; or, starea în care se află ultima facilitează comiterea infracțiunii. *In concreto*, potrivit normei de incriminare de la alin.(2) art.158 CP RM, situația benefică poate să se reflecte în:

- starea de neputință a victimei;
- dependența ei materială față de cel vinovat;
- altă dependență.

Fiecare dintre aceste trei ipoteze își vor găsi o exegeză în cadrul acestui demers științific. Întâi de toate, vom apela la semnificația uzuală a terminologiei utilizate, ca într-un final să identificăm și conținutul exact al locuțiunilor de care a uzat legiuitorul.

Potrivit Dicționarului Explicativ al Limbii Române [2], prin stare de neputință se subînțelege faptul de a nu avea forță, posibilitate, capacitate, libertate de a realiza ceva, de a acționa. Astfel concepută, explicația în cauză ridică întrebarea: ce se are în vedere prin sintagma „a realiza ceva”? Răspunsul adecvat poate fi găsit doar dacă raportăm problema în cauză la circumstanța analizată. Trebuie să pornim de la aceea că orice faptă prejudiciabilă îndreptată asupra unei persoane concrete are ca efect reacționarea victimei. În cazul persoanei care se află în stare de neputință, această reacție lipsește, deoarece ea nu dispune de capacitate suficientă de a se opune atentatului, adică constrângerii la prelevarea organelor sau țesuturilor. Deci, sintagma „a realiza ceva” presupune incapacitatea victimei (totală sau parțială) de a opune rezistență făptuitorului.

Într-o asemenea manieră concep starea de neputință și autorii Comentariul Codului penal al Republicii Moldova [3], statuând asupra faptului că aceasta constituie o stare fizică sau psihică a victimei care nu-i permite să opună rezistență făptuitorului (vârstă înaintată, maladii etc.).

Profesorii români Al.Boroi și Gh.Nistoreanu [4] susțin că sunt în stare de neputință de a se apăra persoanele care, datorită unei stări fizice sau psihice, fie datorită altor împrejurări, nu pot reacționa împotriva agresorului (persoanele care suferă de o infirmitate fizică sau psihică, cele de vârstă fragedă, cele aflate în totală stare de epuizare fizică sau în stare de beție completă etc.). După acești autori, circumstanța în cauză este incidentă și în situația când infracțiunea a fost săvârșită asupra unei persoane care, deși nu suferă de nici o infirmitate în momentul faptei, nu a avut posibilitatea de a se apăra (de exemplu, dormea).

Însă, în practica judiciară nu există unanimitate în luarea deciziei despre faptul dacă somnul poate fi atribuit la categoria stărilor de neputință. Bunăoară, Plenul Judecătoriei Supreme a Federației Ruse, în rezultatul examinării dosarului Tarasov [5], a ajuns la concluzia că somnul victimei nu trebuie conceput ca o stare de neputință, deoarece „somnul reprezintă o stare fiziologică normală și necesar vitală oricărei persoane”. Indubitabil, somnul reprezintă o stare fiziologică inerentă oricărui individ, însă, odată ce acesta vădește o imposibilitate de reacționare adecvată la mediul exterior, considerăm pe deplin justificată soluția dată de practica judiciară autohtonă [6] de a plasa somnul în categoria stărilor de neputință, anume din considerentul că este mult mai ușor a săvârși constrângerea fizică la prelevarea organelor sau țesuturilor asupra persoanei în stare de somn decât în alte situații.

Potrivit altor surse [7], starea de neputință poate să se manifeste printr-o infirmitate fizică (infirmități) a unei persoane concrete, printr-o maladie serioasă, pierderea cunoștinței, stare de somn, printr-o stare de ebrietate puternică, vârstă fragedă sau înaintată, stări legate de deficiențe ale sistemului locomotor, prin imposibilitatea de a lua măsuri adecvate în scopul autoapărării. Totodată, se susține că pot exista și alte situații când unele împrejurări concrete pot fi concepute ca stări de neputință. Considerăm că prin sintagma „alte situații” autorii au avut în vedere și stările psihice, deoarece ele nu au fost reflectate în interpretarea de bază a stării de neputință.

Majoritatea autorilor recunosc în calitate de stare de neputință și starea de ebrietate puternică (avansată) [8]. Ne facem părtașii acestei viziuni din considerentul că sintagma „stare de ebrietate” este un concept mai larg, ce include pe lângă starea de beție și starea nefastă provocată de consumul substanțelor narcotice sau psihotrope, care are aceleași efecte ca și starea de beție – imposibilitatea de a reacționa adecvat împotriva acțiunilor făptuitorului. În ceea ce privește însă adjectivul „puternică”, este mai oportun a se evita utilizarea acestuia, deoarece în practică se atestă cazuri când anumite persoane, aflate chiar și într-un stadiu ușor sau mediu de ebrietate, nu pot să reacționeze împotriva atentatului infracțional; dimpotrivă, persoanele aflate într-o stare de ebrietate avansată pot să riposteze mai violent decât o persoană care nu se află în asemenea stare. Așadar, ultima situație nu poate fi concepută ca neputință de apărare și vine să justifice multiplele decizii contradictorii existente în practica judiciară în privința stării de ebrietate. Multitudinea lor este condiționată de faptul că fiecare caz se soluționează în concret, ținându-se seama de împrejurările particulare în care acționează făptuitorul; or, nu putem să nu fim de acord cu S.Brînză, potrivit căruia: „Noțiunea „starea de neputință a victimei” este o noțiune estimativă” [9]. Așadar, putem concluziona că starea de ebrietate nu întotdeauna determină starea de neputință, deci stabilirea acestei stări depinde de împrejurările reale ale cauzei.

Acest din urmă raționament îl putem invoca și pentru vârsta fragedă sau înaintată. Bunăoară, pentru a aprecia etatea victimei drept stare de neputință, nu se va ține cont de un plafon de vârstă minimal, ci de anumite circumstanțe specifice în care a acționat făptuitorul. Astfel, în practica judiciară a Republicii Moldova censul de vârstă legat de etatea victimei apreciat ca stare de neputință variază de la caz la caz. Spre exemplu: vârsta victimei de 70 de ani [10], 72 de ani [11], 86 de ani [12] a fost apreciată ca stare de neputință, considerându-se vârstă înaintată.

Unii autori [13] interpretează și mai larg conceptul de „stare de neputință”, statuând asupra faptului că urmează a fi considerate stare de neputință și cazurile când persoana se orientează dificil în situațiile vieții practice, are o voință flexibilă și, în esență, este neprotejată. În opinia noastră, drept o premisă ce favorizează orientarea dificilă în situațiile vieții practice poate fi considerată impresionabilitatea excesivă a persoanei (victimei), care o face inaptă a se descurca în atare situații, fapt care i-a și determinat pe autorii ruși să atribuie situațiile de mai sus la categoria stărilor de neputință. Totodată, deznodământul rezidă tocmai în caracterul estimativ al acestei situații, căci impresionabilitatea excesivă poate fi tratată diferit, în funcție de nivelul de cultură a persoanei, gradul de inteligență sau educație, factorii de configurare a personalității etc.

Premisele însă, precum și cauzele stării de neputință nu au importanță pentru a putea fi reținută agravanta în discuție, necesar este ca victima să fie lipsită de posibilitatea de a opune făptuitorului o rezistență efectivă.

Astfel, starea de neputință poate fi rezultatul unei maladii psihice sau somatice, rezultatul unei stupori psihologice sau al unei deprimări sufletești, al dizabilității fizice etc., lista putând enumera și alte cazuri.

În temeiul premiselor și cauzelor specificate mai sus, putem împărți, convențional, starea de neputință în: psihică, fizică și mixtă. La categoria stării de neputință fizică putem atribui: incapacitățile sistemului locomotor, epuizarea fizică totală, maladiile somatice, iar în categoria stării de neputință psihică includem schizofrenia, epilepsia, demența, nevroza, oligofrenia, inhibițiile psihologice etc. Sunt în stare de neputință mixtă: persoanele de vârstă fragedă și cele de vârstă înaintată, deoarece nu dispun de forță fizică suficientă de a opune rezistență, nici de discernământul necesar pentru a percepe și aprecia acțiunile făptuitorului.

Nu putem ignora și a nu evidenția la acest capitol practica judiciară în privința stării de neputință. Așadar, conform unei hotărâri a Plenului Judecătoriai Supreme a Federației Ruse [14], prin stare de neputință a victimei, ca circumstanță ce agravează răspunderea penală, urmează să se subînțeleagă inaptitudinea victimei de a opune rezistență efectivă făptuitorului exprimată în forță fizică sau psihică necesară autoapărării, atunci când ultimul își dă seama că victima se află într-o asemenea stare. La categoria celor care se află în stare de neputință pot fi atribuite în special persoanele care suferă de o maladie gravă și cele cu vârstă înaintată, copiii de vârstă fragedă, persoanele care suferă de dereglări psihice, ce denotă o incapacitate de a înțelege corect faptele.

Într-un final, consemnăm că, spre deosebire de alte semne calificative, în conținutul cărora legiuitorul a enumerat cu titlu exemplificativ factorii ce constituie cauzele stării de neputință: vârsta înaintată, boala, handicapul fizic sau psihic, alți factori (art.145 alin.(2) lit.e); art.151 alin.(2) lit.b); art.152 alin.(2) lit.c¹); art.164 alin.(2) lit.c); art.166 alin.(2) lit.c); art.217 alin.(2) lit.c) etc.), în contextul alin.(2) art.158 CP RM, a fost consacrată „starea de neputință” ca un concept pur estimativ, neconcretizat. Remarcăm că exemplificările factorilor de apariție a stării de neputință în normele specificate mai sus au fost consacrate în contextul adoptării Legii pentru modificarea și completarea Codului penal al Republicii Moldova, nr.277-XVI din 18.12.2008 [15], în vigoare din 24 mai 2009, prin intermediul căreia circumstanțele agravante „cu bună știință asupra unui minor”, „cu bună știință asupra unei femei gravide” și „profitând de starea de neputință” au fost unificate într-o singură variantă agravată, cu următorul conținut: „cu bună știință asupra unui minor sau a unei femei gravide ori profitând de starea de neputință cunoscută sau evidentă a victimei, care se datorează vârstei înaintate, bolii, handicapului fizic sau psihic ori altui factor” (sublinierea ne aparține – n.a.). Nici nu putem intui care au fost raționamentele ce l-au determinat pe legiuitor să intervină cu amendamente doar pentru unele circumstanțe agravante care indicau asupra stării de neputință. În tot sau în parte, remarcăm că noua formulă desemnată de sintagma „starea de neputință cunoscută sau evidentă a victimei, care se datorează vârstei înaintate, bolii, handicapului fizic sau psihic ori altui factor” nu a modificat sfera de aplicabilitate a prevederilor în care s-a intervenit cu amendamente. Totuși, venim cu precizarea că de vreme ce s-a apelat la tehnica exemplificării stării de neputință, urma ca legiuitorul să intervină cu astfel de precizări în toate elementele circumstanțiale agravante care indicau asupra stării de neputință. Aceasta se impune din considerente de asigurare a consecvenței normelor juridico-penale; or, doar astfel de abordare legislativă va contribui la ridicarea calității legii penale.

În alt registru, remarcăm că în literatura de specialitate autohtonă [16] este unanim recunoscut faptul că pentru aplicarea agravantei nu are relevanță dacă însuși făptuitorul a adus victima la așa stare sau ea se afla în stare de neputință independent de acțiunile lui. Totuși, se operează cu următoarea precizare: când o creează făptuitorul, este obligatoriu ca intenția de a crea starea de neputință să fie preexistentă și independentă de intenția aceluiași făptuitor de a comite infracțiunea [17].

Însă, actele de natură să pună victima în stare de neputință, săvârșite de făptuitor (de exemplu, aducerea victimei în stare de ebrietate prin oferirea de băuturi alcoolice sau substanțe narcotice ori psihotrope), având intenția de a o constrânge la consimțirea prelevării elementelor corporale, intenție care nu a fost realizată din cauze independente de voința făptuitorului, constituie, după caz, tentativă la circumstanța agravantă analizată.

Odată ce starea de neputință a fost reținută, urmează să ne expunem și în privința certitudinii făptuitorului despre faptul că victima se află într-o asemenea stare, deoarece textul incriminator cere pe lângă condiția obiectivă (starea de neputință a victimei) și o condiție subiectivă (certitudinea făptuitorului). Prin urmare, pentru a fi operantă agravanta în discuție, este necesară îndeplinirea cumulativă a ambelor condiții.

În dispoziția alin.(2) art.158 CP RM legiuitorul nu folosește sintagma „profitând de starea de neputință” ca în cazul celorlalte agravante din legea penală (art.145 alin.(2) lit.e); art.151 alin.(2) lit.b); art.152 alin.(2) lit.c¹);

art.164 alin.(2) lit.c) etc.), ci sintagma „certitudinea că se află în stare de neputință”. Profitarea de starea de neputință presupune cunoașterea de către făptuitor a condiției precare a victimei și hotărârea acestuia de a se folosi de această stare a victimei, în vederea comiterii infracțiunii, pe când certitudinea făptuitorului poate să presupună nu neapărat și o profitare de această stare. Altfel spus, profitarea de starea de neputință a victimei nu are importanță pentru a fi surprinsă prezenta agravantă, deoarece certitudinea se reduce doar la bunăștiință, la siguranța, încrederea deplină a făptuitorului în faptul că victima se află în stare de neputință. În cele din urmă, conchidem că, chiar dacă făptuitorul nu a avut intenția de a profita de starea de neputință, odată ce el cunoștea că victima se află într-o asemenea stare, faptele lui vor fi încadrate în conformitate cu această agravantă.

Dacă făptuitorul se află în eroare în privința stării victimei, adică are certitudinea că este în neputință, dar *de facto* aceasta nu corespunde adevărului, fapta va putea fi susceptibilă de încadrare în conformitate cu art.27 și art.158 alin.(2) CP RM. Justificarea unei asemenea afirmații rezidă în caracterul cumulativ al celor două cerințe înaintate de legiuitor: cerința de ordin obiectiv și cerința de ordin subiectiv. Deoarece condiția obiectivă este neglijată, adică nu se atestă, în pofida existenței condiției subiective, agravanta fapt consumat nu va putea fi reținută. Considerăm că aceasta este soluția cea mai optimală, deoarece tentativa la incriminarea agravată este mai periculoasă decât constrângerea persoanei la prelevarea organelor sau țesuturilor în forma ei consumată. În cazul în care făptuitorul nu cunoștea despre starea de neputință a victimei, în virtutea principiului incriminării subiective, agravanta dată nu-i poate fi imputată.

Dat fiind faptul catalogării circumstanței analizate ca fiind una reală, cerințele enunțate mai sus sunt valabile și pentru participanți, care de asemenea trebuie să cunoască starea victimei, iar însăși victima trebuie să se afle în stare de neputință.

Cea de-a doua ipoteză în cadrul circumstanței agravante a infracțiunii de constrângere a persoanei la prelevarea organelor sau țesuturilor vizează certitudinea făptuitorului că victima se află în dependență materială față de el.

Prin dependență materială se are în vedere faptul aflării victimei la întreținerea totală sau parțială a făptuitorului ori faptul locuirii victimei pe suprafața locativă a făptuitorului [18], sau că făptuitorul are posibilitatea reală de a diminua considerabil situația materială a victimei [19]. Se află la întreținere totală sau parțială persoanele aflate sub tutelă sau curatelă ori persoanele care primesc pensie alimentară [20]. După alți autori [21], la cele menționate s-ar mai adăuga și situația în care victima este ținută la întoarcerea unei datorii. În acest caz, suntem în prezența unui raport obligațional, cu un puternic substrat patrimonial, care implică, îndubitabil, o anumită dependență, aceasta fiind tocmai materială. Nu ne putem pronunța astfel și pentru situația de neexecutare *lato sensu* a obligației ce rezultă din contractul de împrumut de către debitor (făptuitor). În această ipoteză, dependența materială a victimei față de făptuitor nu poate să apară, deoarece victima – creditorul – are posibilitatea de a apela la forța de constrângere a statului în vederea întoarcerii datoriei, bunăoară, prin înaintarea unei acțiuni civile.

În ceea ce privește conviețuirea victimei în spațiul locativ al făptuitorului, intervenim cu explicația: aceasta poate fi concepută ca dependență materială doar în acele cazuri când victima nu achită chiria corespunzătoare, neavând surse suficiente pentru trai; în caz contrar, nu am mai fi în prezența dependenței materiale, ci a altei dependențe față de făptuitor. Totodată, transmiterea de cadouri neînsemnate de către făptuitor victimei nu poate fi considerată dependență materială.

Prin urmare, circumstanța agravantă în discuție se referă, reieșind din exemplele de mai sus, la existența unui raport special între făptuitor și victimă, raport ce rezidă într-un substrat patrimonial. Din existența acestui raport special decurge și gravitatea sporită a faptei: constrângerea victimei la prelevarea organelor sau țesuturilor se va săvârși mai ușor decât în alte împrejurări, deoarece dependența materială duce în mod inevitabil la supunerea, la cedarea mai lejeră a victimei în fața presiunilor exercitate de către făptuitor.

Mai mult ca atât, legiuitorul a hotărât să includă la categoria circumstanțelor agravante fapta de constrângere a victimei, ce se află într-o altă dependență față de făptuitor, la prelevare de organe sau țesuturi. De fapt, cauza-premisă a acestei variante agravate își are fundamentul în fosta reglementare a transplantului de organe și țesuturi umane – art.4 alin.(1) al Legii nr.473-XIV/1999 [22], intitulat „Restricțiile privind donatorii în viață”, care stabilea o normă imperativă, și anume: nu puteau fi donatori în viață persoanele aflate în dependență pe linie de serviciu sau altă dependență față de recipient (sublinierea ne aparține – *n.a.*).

Prin „altă dependență”, conform unor opinii [23], se are în vedere dependența de serviciu, dependența ce rezultă din raporturi de logodnă sau raporturi conjugale (căsătorie sau concubinaj), precum și dependența față de personalul medical. După alți autori [24], altă dependență presupune subordonarea de serviciu sau exercitarea controlului de către făptuitor în virtutea funcției pe care o deține într-o organizație sau instituție statală ori nestatală, dependența față de reprezentanții puterii (ofițer de urmărire penală sau procuror) sau dependența între alte persoane (bolnavul față de medic, studentul față de profesor).

Într-adevăr, natura raporturilor de serviciu între făptuitor și victimă creează situația în care comiterea infracțiunii de constrângere la prelevarea organelor sau țesuturilor devine mai ușoară decât în alte condiții, ca efect al pierderii parțiale a autonomiei personale, al situației de subordonare, de supunere față de persoana de care depind mărimea salariului, primele, distincțiile, cariera etc., pe care făptuitorul o folosește pentru a constrânge victima la prelevarea organelor sau țesuturilor.

Chiar dacă în literatura de specialitate este unanim recunoscut faptul că prin altă dependență se subînțelege și dependența de serviciu, aceasta nici pe departe nu implică soluționarea problemei de legalitate la nivel de incriminare. Aceasta deoarece locuțiunea „altă dependență” este susceptibilă de o interpretare prea largă, motiv din care nu corespunde condiției de previzibilitate și claritate, condiții desprinse din jurisprudența CEDO. Întrucât aceste condiții au fost dezvăluite de noi într-un alt demers științific, pentru a evita repetările inutile, facem trimitere la această investigație [25]. Aici ne rezumăm doar la precizarea esenței problemei: principiul legalității incriminării pretinde legiuitorului adoptarea unor texte cât mai *complete*, pentru a acoperi toate ipotezele de bază ale incriminării, și cât mai *precise*, pentru a servi la stabilirea comodă și exactă a sensului unor termeni sau expresii și la determinarea fără echivoc a limitelor reale ale câmpului incriminării [26].

În definitivă, considerăm oportun de a substitui locuțiunea prevăzută la alin.(2) art.158 CP RM – „*despre care cel vinovat știa cu certitudine că se află în dependență materială sau altă dependență față de el*” – cu sintagma „*aflate în raporturi de dependență situațională față de făptuitor*”. Pe cale de consecință, reieșind din necesitatea respectării cerințelor înaintate legalității la nivel de legiferare penală de către Curtea Europeană, se va purcede la o inserare în Capitolul XIII al Părții Generale a Codului penal al Republicii Moldova a art.134¹³, care va dezvălui în concret înțelesul expresiei „*dependență situațională*”:

Articolul 134¹³. Dependență situațională

Prin dependență situațională se înțelege starea specială în care se află victima față de făptuitor, bazată pe un raport de subordonare ce rezultă din relații de serviciu, conjugale (căsătorie sau concubinaj), contractuale, de întreținere, de rudenie, precum și dependența față de reprezentanții puterii ori personalul medical sau pedagogic.

Referințe:

1. Brînză S., Ulianovschi Gh. Considerații vizând prevederile Capitolului II „Infracțiuni contra vieții și sănătății persoanei” din Proiectul noului Cod penal al Republicii Moldova // Revista Națională de Drept, 2001, nr.11, p.5.
2. Dicționar Explicativ al Limbii Române. Ediția a II-a / Cond. lucrării Ion Coteanu. Academia Română: Institutul de lingvistică „Iorgu Iordan”. - București: Univers Enciclopedic, 1998, p.688.
3. Barbăneagră A., Berliba V., Bîrgău M. ș.a. Codul Penal al Republicii Moldova. Comentariu. - Chișinău: ARC, 2003, p.193.
4. Boroî A., Nistoreanu Gh. Drept penal: Partea Specială. - București: ALL Beck, 2002, p.78.
5. Обзор судебной практики Верховного Суда Р.Ф. за III квартал 1999 года (постановление № 749, п.99 по делу Тарасова) // Бюллетень Верховного Суда, 2002. www.vsrfr.ru
6. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr.1 ca - 35/2003 din 04.03.2003 // Moldinfolex
7. Мозяков В.В. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. Москва: Экзамен, 2004, с.196.
8. Борзенков Г.Н., Комиссаров В.С., Кузнецова Н.Ф. и др. Курс уголовного права: Особенная часть, том III. - Москва: Зерцало, 2002, p.201; Мозяков В.В. Op. cit., p.196; etc.
9. Brînză S. Răspunderea pentru omorul prevăzut la lit.e) alin.(2) art.145 C.pen.RM // Revista Națională de Drept, 2009, nr.4, p.4.
10. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr.4-1re-113/2005 din 19.12.2005 // Moldinfolex
11. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr.1r/a-213/2000 din 19.12.2000 // Moldinfolex
12. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr.4-1re-1/2004 din 13.02.2004 // Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2004, nr.9.

13. Скуратов Ю.И., Лебедев В.М. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. - Москва: Инфра М-Норма, 1996, p.275.
14. Постановление Президиума Верховного Суда Р.Ф. по делу Т.Л. // Бюллетень Верховного Суда, 2002, № 2 // www.vsrfr.ru
15. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2009, nr.41-44/120.
16. Brînză S., Ulianoschi X., Stati V. ș.a. Drept penal. Partea Specială. Vol. II. - Chișinău: Cartier Juridic, 2005, p.60; Gîrla L. Conceptul stării de neputință a victimei în doctrina penală // Analele Științifice ale USM. Seria „Științe Socioumanistice”. Ediție Jubiliară. Vol. I. - Chișinău, 2006, p.434.
17. Brînză S., Stati V. Drept penal: Partea Specială. Vol.I. - Chișinău: Tipografia Centrală, 2011, p.163.
18. Здравомыслов Б.В. Уголовное право Российской Федерации: Особенная часть. - Москва: Юристъ, 2000, p.88.
19. Борзенков Г.Н., Комиссаров В.С., Кузнецова Н.Ф. и др. *Op. cit.*, p.277-278.
20. Мозяков В.В. *Op. cit.*, p.231.
21. Скуратов Ю.И., Лебедев В.М. *Op. cit.*, p.275.
22. Legea privind transplantul de organe și țesuturi umane: Legea Republicii Moldova nr.473-XIV din 25 iunie 1999 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1999, nr. 94-95/474. (abrogată).
23. Мозяков В.В. *Op. cit.*, p.231.
24. Борзенков Г.Н., Комиссаров В.С., Кузнецова Н.Ф. и др. *Op. cit.*, p.277-278.
25. Eșanu A. Impactul ambiguității normei de incriminare asupra limitelor interzisului în legea penală a Republicii Moldova // Revista Națională de Drept, 2006, nr.5, p.56-59.
26. Giurgiu N. Legea penală și infracțiunea: legislație, doctrină, practică judiciară. - Iași: Gama, 1994, p.31-32.

Prezentat la 25.05.2012